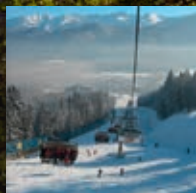
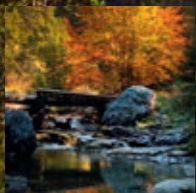

ZAKOPANE

ZAKOPANE

1. Zakopane - Pępek świata

8. Ulicą Oswalda Balzera, na Koziniec i Jaszczurówkę

12. Aleją Przewodników Tatrzańskich do Kuźnic

18. Ulicami Tetmajera i Piłsudskiego do Wielkiej Krokwi

22. Chramcówki, Jagiellońska, Tytusa Chałubińskiego

26. Krupówkami i ulicą Zamoyskiego

32. Ulicami Kasprusie i Strążyską do wylotu Doliny Strążyskiej

36. Ulicą Kościeliską

41. Krzeptówki

44. Gubałówka

48. Harenda

ZAKOPANE

Zakopane – Pępek Świata

Zakopane usytuowane jest w Rowie Podtatrzańskim, ograniczonym od północy masywem Gubałówki, od południa – Tatr. Jak pisał Kornel Makuszyński: „z lewej Giewont, z prawej Gubałówka, a w środku leje”. Na szczęście nie jest to do końca prawda. Zakopane jest najwyżej położonym miastem Polski. W granicach administracyjnych miasta znajduje się część Tatr z najwyższym punktem, jakim jest wierzchołek Świnicy – 2301 m n.p.m.

HISTORIA

Pierwsi osadnicy przybyli tutaj już prawdopodobnie w XV w. Karczowali, czyli kopali polany. Na nich powstawały pierwsze osady. Nazwa karpiane – od karczowanych polan – prawdopodobnie dała nazwę miejscowości. Pierwsze osady na wykarczowanych polanach należały do Gąsieniców, Toporów, Jarząbków. Przywilej osadniczy dla Zakopanego, wydany przez króla Michała Wiśniowieckiego w 1670 r., znany jednak z późniejszych opisów, zatwierdza prawa mieszkańców wsi, uzyskane podobno już w 1578 r. od króla Stefana Batorego (oryginał tego przywileju nie został odnaleziony). Pierwszy znany oryginalny dokument, w którym występuje nazwa „Zakopane”, pochodzi z 1615 r. i potwierdza własność polany zwanej Zakopane należącej do rodziny o nazwisku Rubzdel (lub prawdopodobnie – była to rodzina Gąsieniców o przydomku Rubzdel).

Kolejny etap rozwoju Zakopanego związany jest z górnictwem. W XIX i XX w. intensywnie wydobywano rudę żelaza, głównie ze zboczy Doliny

Jaworzynki oraz Doliny Kościeliskiej. Powstały Kuźnice – ówczesne centrum Zakopanego, gdzie stanął wielki piec hutniczy oraz dwór właścicieli huty – węgierskiej rodziny Homolacsów.

Był to również czas wielkich odkrywców Tatr – naukowców, eksploratorów, turystów, taterników, poetów, romantycznych dusz. Pod koniec XIX wieku Zakopane staje się również uzdrowiskiem specjalizującym się w leczeniu gruźlicy, która zbierała wówczas śmiertelne żniwo. W Zakopanem i pobliskim Kościelisku wyrastały jak grzyby po deszczu sanatoria przeciwgruźlicze. Leżakowanie, górską dietą, tzw. kuracja

żętycowa, sprawiały, że chętnych na leczenie wciąż przybywało, a wśród kuracjuszy byli wybitni pisarze, muzycy, artyści. Na to wszystko nałożyła się sytuacja polityczna Polski pozostającej wówczas pod zaborami. Galicja, na terenie której znajdowało się Zakopane, była biedna, ale wolności można było zaznać tu więcej niż pod innymi zaborami. Zakopane jako letnia stolica Polski awansowało również do roli kulturalnej i artystycznej stolicy kraju, pępka świata, w którym jak w soczewce skupiały się prądy artystyczne, literackie, muzyczne. Zderzając się z górskim żywiołem, dawały jedyny w swoim rodzaju efekt.

Podróż do Zakopanego nie była wtedy łatwa. Z Krakowa jechało się furką 2 dni. To dlatego budowa kolei w 1899 roku stała się rewolucją. Pierwszy pociąg triumfalnie wjechał do Zakopanego. Na nic zdały się protesty fiaków, którzy ponoć stanęli na torach wypinając na nadjeżdżającą lokomotywę swoje cztery litery... W latach 30. XX w. na trasie Kraków – Zakopane

kursowała luksusowa i szybka kolej Luxtorpeda, która pokonywała trasę w 2 godziny i 18 minut. W 1933 r. Zakopane otrzymało prawa miejskie. Budowa kolei linowej na Kasprowy Wierch w rekordowo krótkim czasie (niespełna rok) uczyniła z Zakopanego jedną z najpopularniejszych stacji narciarskich w Europie. Miasto uzyskało również miano zimowej stolicy Polski.

Obecnie Zakopane liczy ok. 27 000 mieszkańców. Szacuje się, że miasto rocznie odwiedza ok. 1,5 mln turystów.

PEPEK ŚWIATA

Rafał Malczewski (1892–1965), wybitny malarz, pisarz i tatarnik, nazwał Zakopane okresu 20-lecia międzywojennego „pępkiem świata”. To określenie przylgnęło do miejscowości pod Giewontem, która w XIX wieku zaczęła ulegać przemianom. Doszło do tego nie tylko za sprawą położenia Zakopanego u stóp Tatr. Sprawili to przede wszystkim ludzie. Górale oraz przybysze – wybitni artyści, naukowcy, indywidualiści, którzy znaleźli tutaj natchnienie i dom. To za ich sprawą dzisiejsze Zakopane posiada tak wiele unikatowych miejsc, obiektów, zabytków składających się na jedyny w swoim rodzaju klimat.

Dr Tytus Chałubiński, dr Andrzej Chramiec, Władysław hrabia Zamoyski, Oswald Balzer – bez tych dobroczyńców Zakopane być może miałoby dziś zupełnie inny charakter. Bywali tu, tworzyli, a często i mieszkali m.in. Seweryn Goszczyński, Henryk Sienkiewicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Jan Kasprówic, Kornel Makuszyński, Karol Szymanowski, Helena

Modrzejewska, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Wiśława Szymborska i wielu innych.

Zagłębmy do Willi Oksza i poznamy artystyczny klimat Zakopanego stworzony przez Witkacego, Rafała Malczewskiego, Zofię Stryjeńską, Wojciecha Brzegę. Wstąpmy do Willi Atma, otoczonej ogrodem takim, jak ten z czasów, gdy mieszkał tu Karol Szymanowski. W drewnianym wnętrzu starego kościółka przy ul. Kościeliskiej wsłuchajmy się w ciszę – może usłyszymy księdza Józefa Stolarczyka głoszącego pierwsze kazanie do górali? Na Kasprowym Wierchu popatrzmy na góry – tak samo patrzył na nie Jan Paweł II, który tak chętnie odwiedzał to miejsce. Spacerując uliczkami miasta, przyjrzymy się Domu Pracy Twórczej Astoria – to tutaj Wiśława Szymborska dowiedziała się o przyznanej jej nagrodzie Nobla. Na Pęksowym Brzyzku odnajdźmy ślady przewodników tatrzańskich, ratowników TOPR, artystów, kurierów tatrzańskich. Wspomnijmy młodzież i piękną Helenę

Marusarz, która rozstrzelana przez Gestapo, nie zdążyła rozwinąć swojej narciarskiej kariery. Zagłębmy do chałupy Sabaty – może usłyszymy gawędę, którą opowiadał Henrykowi Sienkiewiczowi lub Tytusowi Chałubińskiemu? Popatrzmy na strzelistą kaplicę na Jaszczurówce otoczoną

smrekami – przestanie nas dziwić, dlaczego Stanisław Witkiewicz zauroczył się pięknem drewnianej architektury góralskiej.

Poznajmy Zakopane, które nadal jest pępkiem naszego świata!

Ulicą Oswalda Balzera, na Koziniec i Jaszczurówkę

DŁUGOŚĆ TRASY: **1,9 km** / CZAS PRZEJŚCIA W GÓRĘ: **ok. 40 minut**

Oswald Balzer (1858-1933), historyk prawa, reprezentował stronę polską w sporze o Morskie Oko, który miał swój finał w 1902 roku przed sądem w Grazu. To m.in. jemu zawdzięczamy fakt, że najpiękniejsze jezioro Tatr znajduje się dziś w granicach Polski.

Spacer rozpoczynamy przy Rondzie Jana Pawła II. Wędrujemy ulicą Droga na Bystre, by po 600 metrach skręcić w lewo, w Drogę do Olczy i ponownie (niemal natychmiast) w lewo, w spokojną i cichą Drogę na Koziniec. Znajdują się tutaj dwa interesujące nas obiekty.

Galeria Sztuki im. Włodzimierza i Jerzego Kulczyckich

ul. Droga na Koziniec 8 • Filia Muzeum Tatrzańskiego

Murowany budynek w stylu dworskim, wybudowany we wczesnych latach dwudziestych XX w. przez rodzinę Koziańskich. Zawiera ekspozycję kobierców wschodnich, ofiarowanych przez wdowę po Jerzym Kulczyckim, Annę Piotrowicz-Kulczycką. Organizowane są tu również wystawy czasowe.

Willa pod Jedłami

ul. Droga na Koziniec 1 • Własność prywatna, nieudostępniona do zwiedzania

Największa willa w stylu zakopiańskim zaprojektowana przez Stanisława Witkiewicza. Wysoka kamienna podmurówka, liczne okna i wykusze, strzelista sylwetka przy okazałej brzydzie nadają mu wygląd kamienno-drewnianego zamku. Urody dodają schody prowadzące do drzwi wejściowych, zadaszone i wyposażone w okna otoczone pięknymi zdobieniami oraz otwarta weranda (tzw. przyłap), podparta masywną kamienną podmurówką. Dom wybudowany został w 1897 r. Od początku Willa pod Jedłami związana była z rodziną Pawlikowskich. Stanisław Witkiewicz zaprojektował ją dla Jana Gwalberta Pawlikowskiego.

Rodzina Pawlikowskich związana była z Zakopanem i Tatrami. Jej przedstawiciele zapisali się w historii taternictwa, ale również jako obrońcy tatrzańskiej przyrody i działacze społeczni. W Willi pod Jedłami bywała w latach 20. XX w. pierwsza żona Jana Gwalberta Henryka Pawlikowskiego – poetka Maria Pawlikowska-Jasnorzewska. Tematyce tatrzańskiej poświęciła kilka wierszy (m.in. „Szarotka”, „Krokusy”, „Krzyż na Giewoncie”, „Las Ciemnosmreczyński”).

W ogrodzie nieopodal Domu pod Jedłami stał Domek pod Jasionami, w którym mieszkali Zofia Radwańska-Paryska (1901-2001) i Witold Henryk Paryski (1909-2000), wszechstronni badacze Tatr, autorzy wielu publikacji o tematyce górskiej, na czele z Wielką Encyklopedią Tatrzańską. Domek spłonął w 2008 roku, już po śmierci gospodarzy. Na szczęście bogate zbiory biblioteczne udało się wcześniej zarchiwizować w Tatrzańskim Parku Narodowym.

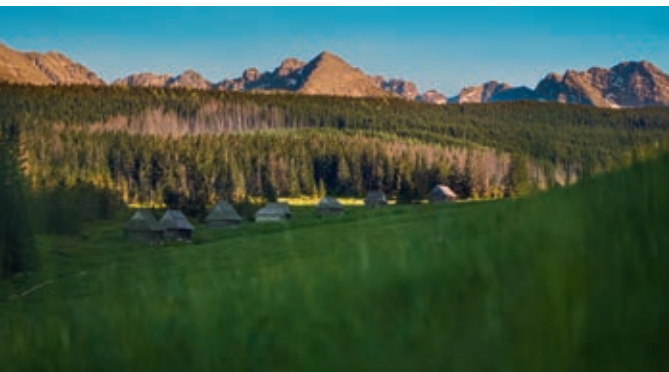
Z Koziańca wracamy do ulicy Oswalda Balzera i wędrujemy nią dalej. Po 800 metrach od Ronda Jana Pawła II mijamy po lewej stronie charakterystyczny, duży kamienny budynek stojący w głębi ogrodu. To Klinika Ortopedii i Rehabilitacji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum Uniwersytecki Szpital Ortopedyczno-Rehabilitacyjny w Zakopanem. Budynek powstał w latach 1923 – 1938 według projektu Jana Koszczyca-Witkiewicza, bratanka Stanisława Witkiewicza. Wędrując dalej, po prawej stronie mijamy **masyw Nosala** z widocznym stokiem narciarskim. Zimą jest to jedna z najbardziej popularnych stacji narciarskich w Zakopanem.

Ulica Oswalda Balzera przebiega dalej przez Jaszczurówkę. To dzielnica Zakopanego, która nazwę wzięła od słowa „jaszczur”. Tak dawniej górale nazywali występujące tu często salamandry plamiste.

Po prawej stronie w głębi mijamy kaplicę i niewielki **klasztor sióstr Urszulanek** (Jaszczurówka 2). Tutaj podczas wypoczynku zatrzymywał się w latach 60. i 70. XX w. Karol Wojtyła. Odwiedził też to miejsce jako papież podczas wizyty w Zakopanem w 1997 r.

Dolina Olczyńska

Po ok. 2 km od Ronda Jana Pawła II, po prawej stronie wylot Doliny Olczyńskiej. Reglowa dolina, którą powędrować można m.in. na Polanę Olczyńską (35 minut), Polanę Kopieniec (3,7 km, 1 godz. 15 minut) lub Kopieniec Wielki (1328 m n.p.m., 4 km od wylotu doliny, ok. 1 godz. 30 minut). Mimo że szczyt jest niewysoki, można z niego podziwiać rozległą panoramę od Hawrania przez otoczenie Hali Gąsienicowej, a także Giewont i dalsze szczyty Tatr Zachodnich oraz Zakopane. Dolina idealna do spacerów i krótkich wycieczek.

Styl zakopiański w architekturze

Pod koniec XIX w., gdy Zakopane zaczęło urastać do rangi „pępka świata”, Stanisław Witkiewicz (1851-1915), malarz, pisarz, krytyk sztuki, publicysta, przybył z Żmudzi, zafascynowany Tatrami i góralszczyzną, a szczególnie ludową drewnianą architekturą Podhala, stworzył styl zakopiański w architekturze. Bazą było chłopskie budownictwo, czyli proste chałupy z płazów o konstrukcji zrębowej, ale Witkiewicz dodał i wzbogacił ją o dodatkowe elementy. Najbardziej charakterystyczne to: kamienna podmurówka, piętro usytuowane szczytem do frontu części parterowej, duże łukowato zwieńczone okna, drewniane pazdury, czyli belki szczytowe strzelające w niebo w kształcie lilii złotogłów – kwiatu występującego w Tatrach; odkryta weranda zwana przyląpem, liczne zdobienia wykorzystujące motywy góralskie – rysie, psy, słońca. Najbardziej charakterystyczne zabytki w stylu zakopiańskim to wille: Koliba, pod Jedłami, Oksza oraz kaplica na Jaszczurówce.

W 1839 r. u wylotu doliny Olczyńskiej Ludwik Zejszner odkrył ciepłe źródło. Lubił to miejsce salamandry plamiste i inne gatunki płazów. Za przykładem „jaszczurów” poszli kuracjusze. W latach 1861-62 Adam Uznański zlecił budowę pierwszego basenu. Podobno kuracjuszy i gości chętnych do kąpeli czasami było tak wielu, że musieli czekać w kolejce. „Od dziś pocznę płucać się w Jaszczurówce” – pisał w 1893 r. Henryk Sienkiewicz. W 1934 r. powstał duży basen sportowy. W 1957 r., chcąc powiększyć cieplice, wykonano kolejny odwiert. Dowiercono się do zimnej wody, która zalała ciepłe źródła.

U wylotu doliny, w miejscu dawnego kąpieliska, znajduje się **Ośrodek Czynnej Ochrony Płazów i Gadów**, który można zwiedzać. Zwierzęta mają do dyspozycji kilka sztucznych zbiorników, które wyglądają jak naturalne, zarośnięte bajora. Występują tu takie gatunki jak: żaba trawna, ropucha szara, kumak górski, traszka górska i karpacka oraz salamandra plamista.

Ok. 250 metrów od wylotu Doliny Olczyńskiej, na wirażu drogi Oswalda Balzera, po lewej stronie na polanie wznosi się niewielka drewniana kaplica – perła stylu zakopiańskiego.

Kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa

ul. Oswalda Balzera 31 • Udostępniona do zwiedzania.
Odprawiane msze święte

Kościół filialny parafii na Toporowej Cyrhli. Drewniana kaplica wybudowana według projektu Stanisława Witkiewicza w latach 1904 – 1907, wznosi się na wysokiej kamiennej podmurówce. Wnętrze zdobią witraże projektowane przez Stanisława Witkiewicza przedstawiające Matkę Boską Częstochowską i herb Polski (z prawej strony) oraz Matkę Boską Ostrobramską i herb Litwy (z lewej strony). Ołtarze boczne, również wykonane z drewna, pochodzą już z lat 50. XX wieku. Ich autorem jest Janusz Janos z Dębna, podobnie jak figurki Chrystusa Frasobliwego znajdującej się nad wejściem. Autorem charakterystycznego drewnianego żyrandola pochodzącego z czasów okupacji jest Stanisław Zdyb.

Aleją Przewodników Tatrzańskich do Kuźnic

DŁUGOŚĆ TRASY: **1,9 km** / CZAS PRZEJŚCIA W GÓRĘ: **ok. 40 minut**

Kuźnie to dzielnica Zakopanego położona u podnóża Tatr, na wys. ok. 1000 m n.p.m. Obecnie jest to centrum ruchu turystycznego (początek popularnych szlaków oraz dolna stacja kolei linowej na Kasprowy Wierch). Historia Kuźnic rozpoczęła się w XVIII w., kiedy w zboczach Doliny Jaworzynki odkryto rudy żelaza.

Spacer zaczynamy przy Rondzie Jana Pawła II. Kierujemy się na południe, w górę, aleją Przewodników Tatrzańskich. Droga wysadzana jest drzewami, w tym ponad 150-letnimi jesionami, jaworami i modrzewiami, stanowiącymi pomniki przyrody.

Księżówka

Ok. 10 minut od rozpoczęcia spaceru po prawej stronie mijamy Księżówkę – Dom Rekolekcyjny Konferencji Episkopatu Polski (al. Przewodników Tatrzańskich 2). Najstarsza, drewniana część budynku została wybudowana ok. 1875 r. Na początku XX w. właścicielem budynku – zwanego wówczas „Adasiówką” – był Bronisław Chwistek. Wówczas bywali tutaj: jego syn Leon, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Bronisław Malinowski, Janusz Chmielowski. W Księżówce gościło wielu polskich kapitanów, m.in. kardynałowie Adam Sapięha, Stefan Wyszyński i Karol Wojtyła. Jan Paweł II mieszkał tu podczas wizyty w Zakopanem w czerwcu 1997 r. Do dziś jego pokój pozostał niezmieniony.

Nosal

Po kilku kolejnych minutach spaceru, po lewej stronie, widać charakterystyczne wapienno-dolomitowe zerwy Nosalu (1206 m n.p.m.). Niedaleko stąd, po drugiej stronie potoku Bystra, znajduje się początek zielonego szlaku na szczyt. Krótki i łatwy, choć stromy szlak wyprowadzający na wierzchołek, z którego roztacza się ciekawa panorama na część Tatr oraz leżące poniżej Kuźnice. W rejonie szczytu można obserwować reliktywne laski sosnowe. Ze szczytu możemy zejść do Przełęczy Nosalowej i do Kuźnic. Szlak na szczyt od Bulwarów Stowackiego: odległość ok. 1 km, przewyższenie: 246 m, czas: ok. 45 min. Do Kuźnic – ok. 1 godz. 15 min.

Pomnik „Prometeusz rozstrzelany”

Ok. 25 minut od rozpoczęcia spaceru, po prawej stronie, widać charakterystyczny pomnik autorstwa Władysława Hasióra. Został tu postawiony w 1964 r. dla upamiętnienia 20 Polaków rozstrzelanych przez Niemców w tym miejscu 30 maja 1944 r.

Zespół Dworsko-Parkowy, Kuźnice

Kuźnice • Spichlerz i Wozownia, tel. 18 202 32 00

Wkracamy w klimat bynajmniej nie tatrzańskich lasów, ale dworskich parków. Przystrzyżone trawniki, bijąca fontanna, dworskie zabudowania – to pamiątki majątku węgierskiej rodziny Homolacsów – właścicieli Kuźnic w latach 1807-1870. W XVIII i XIX w. w Kuźnicach działał ośrodek hutniczy – jeden z największych w środkowej Europie. W miejscu, z którego dziś na Kasprowy rusza wagonik kolei linowej, stał wielki piec hutniczy. Huta była ośrodkiem zatrudnienia dla wielu ceprów (choć obecnie to określenie rozumiane jest pejoratywnie, dawniej oznaczało po prostu robotników przybywających do Zakopanego za chlebem). W 1889 roku dobra kuźnickie zakupił na licytacji Władysław hrabia Zamoyski.

Po lewej stronie w głębi Zespołu Dworsko-Parkowego wrok przyciąga duży budynek. To siedziba dyrekcji Tatrzańskiego Parku Narodowego (Kuźnice 1). W latach 1891-1939 mieściła się tu Szkoła Pracy Domowej Kobiet założona przez generałową Jadwigę Zamoyską, matkę Władysława. Miejsce, w którym stał dwór, znajduje się pośrodku trawnika poniżej fontanny. Istnieje możliwość zwiedzenia Spichlerza i Wozowni, w której mieści się wystawa fauny Antoniego Kocyana. Naprzeciwko Wozowni często można oglądać plenerowe wystawy.

Dolna stacja kolei linowej na Kasprowy Wierch

Wybudowana w latach 1935-1936 w rekordowo krótkim czasie, bo w ciągu zaledwie 7 miesięcy, była inwestycją, dzięki której w okresie międzywojennym Zakopane stało się jednym z najbardziej popularnych narciarskich kurortów w Europie, a Kasprowy Wierch zyskał miano „świętej góry narciarzy”. Zmodernizowana w 2007 r., wywozi latem 180 osób na godzinę, zimą – 360. Zmiana przepustowości z zimowej na letnią – ograniczoną o połowę – podyktowana jest względami ochrony przyrody. Inicjatorem budowy był Aleksander Bobkowski, w latach międzywojennych wiceminister transportu, popularyzator narciarstwa zjazdowego. W uroczystości otwarcia wziął udział ówczesny prezydent RP Ignacy Mościcki. Na Myślenickich Turniach znajduje się stacja pośrednia. Stacja górna kolei znajduje się pod wierzchołkiem Kasprowego Wierchu.

Kuźnice to także początek kilku popularnych szlaków turystycznych, m.in. na Giewont, Kasprowy Wierch, Halę Gąsienicową. Proponujemy krótki spacer niebieskim szlakiem do klasztoru Albertynek i pustelni Brata Alberta. Podejście zajmie nam ok. 15 minut.

Klasztor Albertynek oraz pustelnia brata Alberta

Msze święte,
możliwość zwiedzania

Pustelnia wzniesiona została w 1901 r., klasztor – w 1912 r., prawdopodobnie według szkiców Stanisława Witkiewicza, który przyjaźnił się z bratem Albertem (Adamem Chmielowskim). Stąd w prawo odchodzi żółty szlak do Klasztoru Albertynów położonego na Śpiącej Górze (od klasztoru Albertynek ok. 30 minut).

Ulicami Tetmajera i Piłsudskiego do Wielkiej Krokwi

DŁUGOŚĆ: 1,5 km / CZAS: ok. 25 minut

Spacer rozpoczynamy na ulicy Tetmajera przy willi Opolanka – Muzeum Kornela Makuszyńskiego.

Historia TOPR sięga 1909 roku, a założenie Pogotowia związane jest z osobami kompozytora, fotografa i narciarza Mieczysława Karłowicza oraz generała Mariusza Zaruskiego. Tragiczna śmierć Karłowicza w lawinie pod Małym Kościelcem stała się bezpośrednim bodźcem dla jego przyjaciela, generała Zaruskiego, do utworzenia Pogotowia. Obecnie TOPR stanowi jedną z najlepiej wyszkolonych górskich służb ratowniczych na świecie. Każdy, kto wybiera się w góry, powinien mieć zapisany w telefonie komórkowym numer alarmowy TOPR: 601 100 300 lub 985.

Muzeum Kornela Makuszyńskiego

ul. Tetmajera 15 • Filia Muzeum Tatrzańskiego, tel. 18 201 22 63

Państwo Makuszyńscy mieszkali tu w czasie niemal corocznych letnich i zimowych pobytów w Zakopanem, a po drugiej wojnie światowej osiedlili się na stałe. Wiele cennych przedmiotów oraz duża biblioteka Makuszyńskich zostały zniszczone w czasie II wojny światowej w Warszawie. To, co dzisiaj znajduje się w Muzeum, jest zaledwie częścią dorobku pisarza – kolekcjonera dzieł sztuki i przyjaciela wielu artystów. Muzeum powstało w 1966 r. ze zbiorów ofiarowanych przez Janinę Gluzińską-Makuszyńską, wdowę po pisarzu. Autor „Przygód Koziołka Matołka”, bajki „O dwóch takich co ukradli księżyc” czy „Szatana z siódmej klasy” był niestety ważną postacią dla Zakopanego. Sam co prawda nie uprawiał sportów, ale uczestniczył i patronował wielu komitetom organizacyjnym zawodów narciarskich, konnych, samochodowych. Z jego inicjatywy najbardziej młodzież góralska dostawała narty. Do dziś każdej zimy w Zakopanem odbywa się Memoriał Kornela Makuszyńskiego zwany „Koziołkiem Matołkiem”, w którym startuje niemal każde góralskie dziecko.

Z ulicy Tetmajera skręcamy w prawo i ulicą Piłsudskiego wędrujemy w górę w stronę Wielkiej Krokwi. Po drodze po lewej stronie mijamy centralę **Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego** (Piłsudskiego 63a).

Kilka domów powyżej centrali TOPR, również po lewej stronie ulicy, znajduje się piękna **willa Koszysta** z ciemnego drewna (ul. Piłsudskiego 69). W latach 1955-1970 mieszkał tu Jan Sztudynger, pisarz, autor fraszek. Obecnie w Koszystej mieszka córka poety Anna Sztudynger-Kaliszewicz oraz jego wnuczka – Dorota Sztudynger. Willa stanowi własność prywatną.

Jedną z najpiękniejszych fraszek Jana Sztudyngera pt. „Tęsknota” poświęcona jest Tatrom:

*Skądkolwiek wieje wiatr
Zawsze ma zapach Tatr*

Wielka Krokiew

Czynna codziennie, udostępniona do zwiedzania

Skocznia narciarska wbudowana w naturalny stok Krokwi – zbocza stanowiącego ramię Giewontu. Wybudowana została w 1925 roku, według projektu Karola Stryjeńskiego, który południową część Zakopanego widział jako park sportowy. Jego wizja częściowo została zrealizowana – przy ulicy Bronisława Czecha, rozpoczynającej się u stóp skoczni, znajdują się obecnie obiekty Centralnego Ośrodka Sportu, w tym – obok Wielkiej Krokwi - trzy mniejsze skocznie narciarskie, basen, tor lodowy, boisko piłkarskie Plato, trasy do narciarstwa biegowego. Wielka Krokiew to jeden z symboli Zakopanego. Odbywają się tu najważniejsze zawody w skokach narciarskich – Puchar Świata. Turyści mogą skorzystać z kolejki krzesłkowej, by wyjechać na górę. Można również pieszo podejść do progu skoczni (ok. 15 minut).

Z Wielkiej Krokwi możemy pójść w lewo, na ulicę Bronisława Czecha, i – wzdłuż obiektów Centralnego Ośrodka Sportu – dostać się na Rondo Jana Pawła II (10 minut). Możemy też pójść w prawo – do **Drogi pod Regłami** i dalej do którejś z regłowych dolinek. Najbliższa z nich to Dolina Białego.

Dolina Białego

Atrakcyjny szlak, dość krótki i łatwy (zimą [zimą oblodzenia]). Dolina Białego wciną się w regłowe wzgórze odchodzące od masywu Wielkiej Krokwi (od wschodu) Suchego Wierchu (od zachodu). Szlak biegnie wzdłuż Białego Potoku, miejscami tworzącego małe kaskady i tzw. kotły eworsyjne - przegłębienia w dzień, będące skutkiem wirowego ruchu wody. Tworzą się m.in. pod progami i wodospadami. Ciekawostką, którą mijamy po lewej stronie, są 2 sztolnie, z których w latach 50. XX w. radzieccy naukowcy poszukiwali uranu. Spacer można skończyć przy wodospadzie (ok. 30 minut od wylotu doliny) lub kontynuować wycieczkę za żółtymi znakami stromszym terenem do końca szlaku, w którym łączy się on ze Ścieżką nad Regłami. Niedaleko stąd znajdują się charakterystyczne turnie Zameczków. Możliwość powrotu tym samym szlakiem lub kontynuowania wycieczki Ścieżką nad Regłami (na Katalówki lub do Polany Strążyskiej). Długość szlaku od wylotu doliny do połączenia ze Ścieżką nad Regłami: ok. 3 km, czas podejścia: 1 godz. 15 min.

Chramcówki, Jagiellońska i Tytusa Chałubińskiego

DŁUGOŚĆ: 2,7 km CZAS PRZEJŚCIA: ok. 40 minut

Spacer rozpoczynamy przy rondzie dra Andrzeja Chramca. Wędrujemy do góry przez ulice Chramcówki, Jagiellońską i dra Tytusa Chałubińskiego do ronda Jana Pawła II.

W Zakładzie Wodolecznicy dra Andrzeja Chramca mieszkał przez pewien czas m.in. poeta Kazimierz Przerwa-Tetmajer. Cieszył się sławą, popularnością oraz niebywałym wręcz powodzeniem u kobiet. Panie, zauroczone przystojnym autorem erotyku „Lubię kiedy kobieta” oraz zbioru opowiadań pisanych góralską gwarą „Na Skalnym Podhalu”, w hotelu dra Chramca wystawiały na czatach w pobliżu pokoju poety, by sprawdzić, która z przedstawicielek płci pięknej odwiedza go w jego apartamentach lub, czy Tetmajer zjeździe na śniadanie.

Chramcówki. Ulica wzięła swoją nazwę od nazwiska góralskiego rodu. Jego najbardziej znanym przedstawicielem był dr Andrzej Chramiec (1859-1939) – pierwszy góral, który ukończył studia, a później wybudował w Zakopanem zakład wodolecznicy. Pełnił m.in. funkcję pierwszego w Zakopanem lekarza klimatycznego, wydał zarządzenie o obowiązkowej budowie kominów w kurnych chatach góralskich. Pod koniec XIX i na początku XX w. zakład dra Chramca był ważnym ośrodkiem życia kulturalnego i towarzyskiego w Zakopanem. Obecnie mieści się tu siedziba starostwa powiatowego w Zakopanem i Teatr im. St. I. Witkiewicza. Aby wejść na teren dawnego zakładu wodolecznicy, należy skręcić w lewo z ul. Chramcówki obok kościoła Miłosierdzia Bożego.

Teatr Witkacego

ul. Chramcówki 15

Działalność rozpoczął w 1985 r. Natchnieniem i punktem odniesienia dla aktorów, reżyserów oraz dyrekcji Teatru jest postać i twórczość Stanisława Ignacego Witkiewicza – Witkacego; malarza, portrecisty, fotografa, dramaturga, powieściopisarza, filozofa, teoretyka i krytyka sztuki, twórcy teorii Czystej Formy. Witkacy nieodłącznie związany jest z Zakopanem. Jego ojcem był Stanisław Witkiewicz – twórca stylu zakopiańskiego w architekturze, rodzicami chrzestnymi natomiast – aktorka Helena Modrzejewska oraz słynny góral Jan Krzeptowski Sabata.

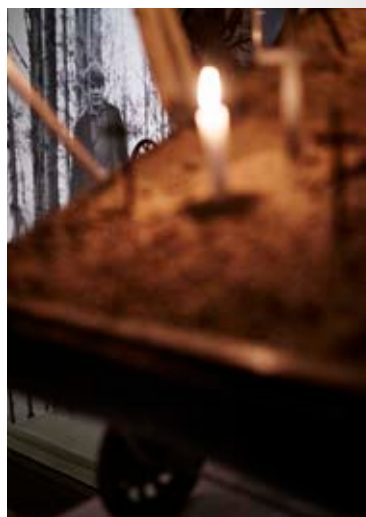
Ulicą Chramcówki wędrujemy dalej do ronda Armii Krajowej, przy którym mieszczą się dworce – autobusowy i kolejowy. Kontynuujemy spacer do góry ulicą Jagiellońską powyżej ronda. Po przejściu ok. 400 metrów ulicą Jagiellońską, skręcamy w prawo. Wzrok przyciąga piękna i okazała drewniana **willa Konstantynówka** z 1900 r., zaprojektowana przez Stanisława Witkiewicza (obecnie mieści się tu restauracja). Za willą znajduje się Galeria Władysława Hasiora.

Galeria Władysława Hasiora

ul. Jagiellońska 18b · Filia Muzeum Tatrzańskiego,
tel. 18 206 68 71

Autorska galeria prac artysty urodzonego w 1928 r. w Nowym Sączu, związanego od lat młodości z Zakopanem (tu w 1952 r. ukończył naukę w Państwowym Liceum Technik Plastycznych). Jest autorem oryginalnych pomników i rzeźb plenerowych. W instalacjach Hasiora ważną rolę odgrywają ogień, woda, dźwięk. Warto wymienić chociażby słynne i kontrowersyjne „Organy” stojące przy drodze Nowy Targ – Nowy Sącz przy przełęczy Snózka czy „Płomienne ptaki” w Koszalinie. Galeria powstała w dawnej leżakowni sanatorium Warszawianka, wybudowanej w 1935 r. Dzięki adaptacji powstały wielopoziomowe wnętrza, spełniające funkcję sal wystawowych, często sali koncertowej oraz mieszkania i pracowni artysty. Działalność galerii zainaugurowano w lutym 1985 roku. Odbywają się tu również projekcje filmów i spotkania autorskie.

Wędrując dalej ulicą Jagiellońską, po lewej stronie wzrok przyciąga duża bryła **Aquaparku** wbudowanego w stok Antałówki. Skręcamy główną drogą w prawo i rozpoczynamy spacer ulicą Chałubińskiego. Po lewej stronie mijamy 2 bliźniacze **wille w stylu tyrolskim** wybudowane w 1894 r. oraz **willę Rialto** zaprojektowaną przez Stanisława Witkiewicza i wybudowaną w latach 1897-1898. Nieco wyżej, również po lewej stronie, znajduje się pensjonat **Palace**. Wybudowany został w 1930 r. Bywał tu m.in. wybitny pianista Artur Rubinstein. W czasie II wojny światowej mieściła się tu placówka Gestapo. Wielu mieszkańców Podhala było tutaj przetrzymywanych, torturowanych i mordowanych. Nie wiadomo, ile dokładnie ofiar zostało tutaj zamęczonych. Miejsce to do dziś nazywane jest Katownią Podhala. Z inicjatywy dra Wincentego Galicy, więźnia Palace, kuriera tatrzańskiego i patrioty, utworzono tu izbę pamięci.

Historia więziennego napisu na ścianie w Palace

18-letnia Helena Błażusiak ze Szczawnicy więziona w Palace wyryła na ścianie napis: „O mamó, nie płacz, nie. Niebios przeczysta królowo Ty zawsze wspieraj mnie”. Słowa te wiele lat później stały się inspiracją dla wybitnego kompozytora Henryka Mikołaja Góreckiego, który zawarł je w „Pieśniach Żałosnych” – utworze o światowej sławie.

U zbiegu ul. Chałubińskiego i Zamoyskiego po prawej stronie stoi Pomnik dra Chałubińskiego. Ostatnim przystankiem na naszej drodze jest Centrum Edukacji Przyrodniczej Tatrzańskiego Parku Narodowego.

Centrum Edukacji Przyrodniczej Tatrzańskiego Parku Narodowego

ul. Chałubińskiego 42a · tel. 18 202 33 12

Interaktywne wnętrze Centrum Edukacji Przyrodniczej pozwala poznać świat Tatr od różnych stron. Filmy w 3D, największa dostępna makieta Tatr, sala odkryć wyposażona w multimedia oraz gry edukacyjne, wystawa „Rok w Tatrach” – to tylko niektóre z atrakcji tego wyjątkowego miejsca, atrakcyjnego zarówno dla najmłodszych, jak i dorosłych miłośników Tatr.

Krupówkami i ulicą Zamoyskiego do pomnika dra Tytusa Chałubińskiego

DŁUGOŚĆ: **1,9 km** CZAS PRZEJŚCIA: **30 minut**

Wycieczkę zaczynamy na dole ulicy Krupówki,
na skrzyżowaniu z ulicą Kościeliską.

Krupówki to reprezentacyjna ulica Zakopanego. Deptak o długości ok. 1 km, wypełniony w sezonie po brzegi turystami, stanowi dobre miejsce do spaceru i poznania centrum miasta. Nazwa pochodzi od polany Krupówki należącej niegdyś do rodziny Krupów. Pierwotna wiejska drewniana zabudowa pod koniec XIX w. stopniowo zaczęła ustępować murywanym kamienicom.

Sanktuarium Najświętszej Rodziny

ul. Krupówki 1a

Kamienny kościół pochodzi z końca XIX w. Budowę rozpoczął ks. Józef Stolarczyk, pierwszy proboszcz Zakopanego w 1877 r., a dookończył ks. Kazimierz Kaszelewski, który po ks. Stolarczyku objął zakopiańską parafię. Kościół został konsekrowany w 1899 r. i po drewnianym kościółku stojącym przy ul. Kościeliskiej przejął funkcję kościoła parafialnego.

Budowla neoromańska, wpływy klasycznego stylu zakopiańskiego oraz tzw. sposobu zakopiańskiego Edgara Kovátsa, pseudobaroku i art déco początku XX. wieku (M. Pinkwart, L. Długołęcka Pinkwart). Wewnątrz podziwiać można wiele elementów zaprojektowanych przez Stanisława Witkiewicza, m.in. ołtarz w bocznej kaplicy Matki Boskiej Różańcowej w lewej nawie, boczną kaplicę Św. Jana Chrzciciela, drzwi wejściowe do kościoła.

Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego

ul. Krupówki 10 • tel. 18 201 52 05

Znajduje się w centralnej części Krupówek, nieco w głębi, po prawej stronie. To zabytek architektury murowanej, w stylu zakopiańskim, zbudowany w latach 1913-1922 według wspólnych planów Stanisława Witkiewicza [elewacja] i Franciszka Mączyńskiego [projekt techniczny]. W muzeum można zwiedzać wystawy stałe: historyczna, etnograficzna i przyrodnicza.

Nieopodal Muzeum znajdują się dwa ważne budynki: Dworzec Tatrzański [ul. Krupówki 12] oraz Zespół Szkół Budowlanych im. Władysława Matlakowskiego [ul. Krupówki 8] – słynna zakopiańska „budowlanka”.

Kontynuujemy spacer. Po lewej stronie, na skrzyżowaniu Krupówek z uliczką Weteranów Wojny znajduje się Miejska Galeria Sztuki im. Władysława hrabiego Zamoyskiego.

Miejska Galeria Sztuki im. Władysława hrabiego Zamoyskiego

ul. Krupówki 41 • tel. 18 201 27 92

Należy do najstarszych galerii w Polsce. Jej powstanie związane jest z działalnością tzw. Bazaru Polskiego. W lipcu 1911 r. otwarta została tu wystawa grafiki. Miała ona charakter konkursu, a jej organizatorem był łódzki przemysłowiec i mecenas sztuki Henryk Grohman, współtwórca działającego od trzech lat Stowarzyszenia „Sztuka Podhalańska”. Sala nad Bazarem Polskim wzniesionym staraniem założonej przez Władysława hr. Zamoyskiego Fundacji Kórnickiej szybko stała się centrum artystycznym. Tutaj swoje prace wystawiali m.in. Władysław Skoczylas, Wojciech Brzega, Eugeniusz Skotnicki, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Teodor Axentowicz, Xawery Dunikowski, Julian Fałat, Rafał Malczewski, bracia Pronaszkowie, August Zamoyski. Tutaj także działał słynny Teatr Formistyczny Witkacego.

Galeria prezentuje przede wszystkim współczesną sztukę polską. Odbývają się spotkania autorskie, pokazy filmów o sztuce, wieczory poezji, koncerty kameralne. Galeria organizuje również targi sztuki współczesnej.

Idziemy w górę Krupówek, mijamy **pomnik Władysława hrabiego Zamoyskiego**. Wkraczamy na ulicę Zamoyskiego. 1,6 km od początku spaceru, po lewej stronie w głębi, dostrzec można piękną i okazałą drewnianą willę wybudowaną w stylu zakopiańskim. To Oksza.

Galeria Sztuki XX wieku w willi Oksza

ul. Zamoyskiego 25 • Filia Muzeum Tatrzańskiego,
tel. 692 029 817

Jest trzecim dziełem Stanisława Witkiewicza i jednym z przykładów stylu zakopiańskiego w architekturze. Projekt willi powstał w latach 1894–1895 dla Bronisławy i Wincentego Korwin-Kossakowskich. Budynek wznosili góralscy cieśle pod kierunkiem Wojciecha Roja i Jana Obrochty w latach 1895-1896. W pierwszej połowie 2011 r., w otwartej po renowacji willi urządzono pierwszą wystawę zatytułowaną „Zakopane – pępek świata. Sztuka pod Giewontem w latach 1880-1939”. Obecnie można tu zwiedzać wyjątkową ekspozycję prac artystów, których życiorysy i twórczość splecione były z Zakopanem i Tatrami. Obrazy Rafała Malczewskiego, Wandy Gentil Tippenhauer, czy Zofii Stryjeńskiej to tylko kilka przykładów wyeksponowanych w Okszy dzieł. Osobny pokój zajmują portrety autorstwa Stanisława Ignacego Witkiewicza – Witkacego. Dobór dzieł i nazwiska artystów uświadamiają nam, jaką rolę odgrywało Zakopane na kulturalnej mapie Polski w okresie 20-lecia międzywojennego. Wnętrze willi stanowi również piękny przykład stylu zakopiańskiego. Warto zwrócić uwagę m.in. na zdobione bogato drzwi oraz sosręby. Na piętrze zwiedzać można ekspozycje czasowe.

Kontynuując spacer ulicą Zamoyskiego, mijamy nowoczesny **kościół Św. Krzyża**, który jest siedzibą parafii tatrzańskiej. Kościół został wybudowany w latach 1983–1991 według projektu arch. prof. Witolda Cęckiewicza, który także jest projektantem wnętrza świątyni. Duchowym patronem kościoła jest Św. Brat Albert. To właśnie stąd wyruszają coroczne pielgrzymki do Krzyża na Giewoncie.

Las Chałubińskich, pomnik dra T. Chałubińskiego

Spacer kończymy u zbiegu ulic Zamoyskiego i Chałubińskiego. W widłach obu dróg znajduje się las należący do rodziny Chałubińskich oraz pomnik dra Tytusa Chałubińskiego. Odślonięty został w 1903 r. Powstał według projektu Stanisława Witkiewicza, a popiersie Chałubińskiego i figurę Sabaty wyrzeźbił Jan Nalborczyk. Dr Tytus Chałubiński, pochodzący z Radomia, zwany jest „odkrywcą Zakopanego”. Jan Krzeptowski Sabata – przewodnik, myśliwy, gawędziarz i muzykant, prowadził w Tatrach wybitnych artystów XIX w. i przyjaźnił się z nimi.

Ulicami Kasprusie i Strążyską do wylotu Doliny Strążyskiej

DŁUGOŚĆ: 2,5 km CZAS PRZEJŚCIA: ok. 30 minut

Spacer zaczynamy na początku ulicy Kasprusie, która odchodzi od ulicy Kościeliskiej. Po ok. 10 minutach dochodzimy do willi Atma [po lewej stronie, w głębi].

Muzeum Karola Szymanowskiego w willi Atma

ul. Kasprusie 19 • Oddział Muzeum Narodowego w Krakowie, tel. 18 202 00 40

W latach 1930-36 mieszkał tu wybitny polski kompozytor Karol Szymanowski (1882-1937). Słowo „atma” w sanskrycie znaczy „dusza”. Wybudowana została pod koniec XIX w. w stylu zakopiańskim przez Józefa Kasprusia-Stocha. Początkowo Karol Szymanowski przyjeżdżał do Zakopanego co roku i wynajmował pokój z pianinem w willi Limba, a także w Czerwonym Dworze. Gdy jednak na stałe zamieszkał pod Giewontem, wynajął dla siebie Atmę. Muzeum otwarte zostało w 1976 roku. Wśród muzealiów znajdują się osobiste pamiątki po kompozytorze oraz elementy wyposażenia willi z czasu pobytu Karola Szymanowskiego w Zakopanem.

W pierwszym z pomieszczeń, można zapoznać się z genealogią rodu Szymanowskich, życiorysem kompozytora oraz trasami jego jakże licznych podróży po Europie i nie tylko. Służy do tego duży multimedialny ekran dotykowy. W pokoju, gdzie dawniej mieściła się sypialnia artysty, obecnie sali koncertowej, przestrzeń zdominowana jest przez fortepian. Dodatkowo na ścianie znajdują się 3 portrety Szymanowskiego autorstwa Witkacego. W jadalni połączonej z werandą można podziwiać m.in. szkice projektów kostiumów do paryskiej premiery „Harnasiów” autorstwa Ireny Lorentowicz.

Atma to obecnie jedyne w świecie muzeum biograficzne Karola Szymanowskiego.

Galeria Czerwony Dwór

ul. Kasprusie 27 • tel. 661 601 651

Willa Czerwony Dwór wybudowana została w 1902 r. w stylu zakopiańskim. Mieszkali tu m.in. Karol Szymanowski (w domku w ogrodzie obok willi), Artur Rubinstein, Stefan Żeromski. Obecnie znajduje się tu galeria, która swoje podwoje otwiera dla twórców regionalnych. Można zwiedzać wystawy czasowe, m.in. malarstwa na szkle czy rękodzieła artystycznego. Galeria stanowi również miejsce wernisaży i spotkań literackich. Willa jest częścią Zakopiańskiego Centrum Kultury.

Wędrujemy dalej w górę – ul. Kasprusie przechodzi w Strążyską. W górnej części po prawej stronie zaczyna się ulica Bogdańskiego, przy której znajduje się **Galeria Antoniego Rząsy** (ul. Bogdańskiego 16a). Kontynuując spacer ulicą Strążyską, po ok. 10 minutach od skrzyżowania z ul. Bogdańskiego dochodzimy do końca ulicy a zarazem początku Doliny Strążyskiej.

Dolina Strążyska

Reglowa dolinka wcinająca się w podstawę północnej ściany Giewontu. Dojście spacerem przez Kasprusie i Strążyską: ok. 4,5 km, 60 minut; od wylotu doliny – 2 km, 40 minut.

Wylot Doliny Strążyskiej znajduje się na Drodze pod Reglami, którą można kontynuować spacer do kolejnych reglowych dolinek. Najbliższe z nich to Dolina ku Dziurze (ok. 400 m w lewo, stojąc na południe) oraz Dolina Za Bramką (ok. 1400 m w prawo).

Urokliwa, wygodna ścieżka prowadzi wzdłuż Potoku Strążyskiego piętnem dolnego regła z widokiem na wapienno-dolomitowe skałki oraz północną ścianę Giewontu. Dochodzimy do Polany Strążyskiej (użytkowanej niegdyś pastersko), na której stoi niewielkie schronisko–herbaciarnia, i dalej – do wodospadu Siklawica (ok. 15 minut od Polany Strążyskiej).

Ulicą Kościeliską

DŁUGOŚĆ: 1 km CZAS PRZEJŚCIA: ok. 20 minut

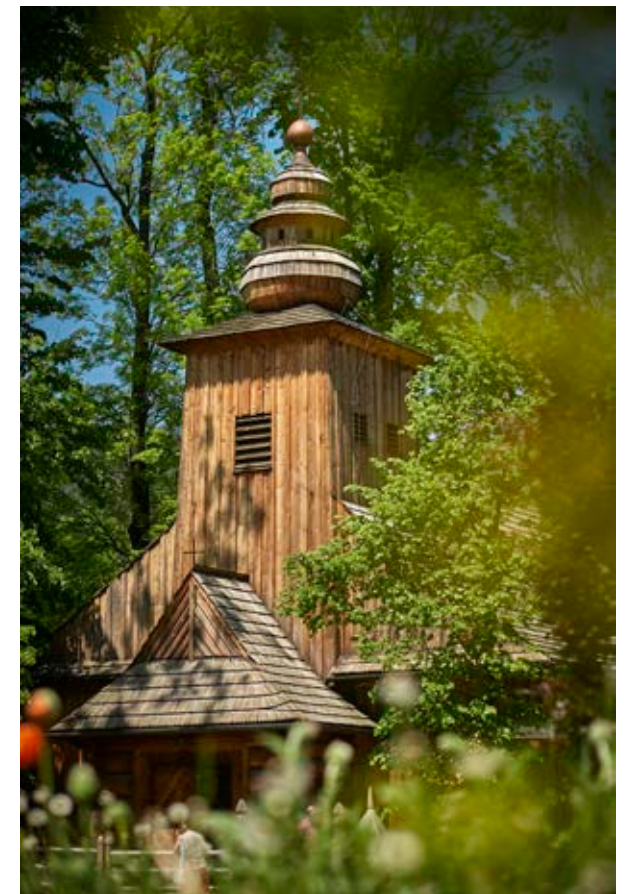
To najstarsza ulica Zakopanego, zwana zakopiańską starówką, z zabytkową drewnianą zabudową. Dawniej ta część Zakopanego nosiła nazwę Nawsie. Najstarsze domy pochodzą z XIX w.

Spacer zaczynamy przy starym kościółku, a kończymy przy Muzeum Stylu Zakopiańskiego (chałupa Gąsieniców-Sobczaków).

Stary Kościół, kaplica Gąsieniców, cmentarz na Pęksowym Brzyzku

Kościół i cmentarz są udostępnione do zwiedzania z wyjątkiem godzin odprawiania mszy świętych.

Drewniany kościółek pw. Matki Boskiej Częstochowskiej wybudowany został w 1847 r. Stanowi przykład tradycyjnej ludowej architektury. Środki na budowę przekazała hrabina Klementyna Homolacsowa, dlatego też początkowo patronem kościoła był Św. Klemens. Pierwszym proboszczem zakopiańskiej parafii był

charyzmatyczny ks. Józef Stolarczyk. Trzy ołtarze – główny i dwa boczne – wykonał w połowie XIX w. rzeźbiarz podhalański, utalentowany Wojciech Kułach-Wawrzyńcok, zwany Leonardem da Vinci z Gliczarowa. Przy kościele znajduje się zabytkowa **kaplica Gąsieniców** z początku XIX w. – najstarszy sakralny obiekt w Zakopanem, i **stary cmentarz na Pęksowym Brzyzku**. To jedna z najważniejszych nekropolii w Polsce. Koniec XIX i początek XX w. to dla Zakopanego czas niezwykły, gdy „mieścina pod Giewontem” stawała się „pępkim świata”. Odwiedzana była przez elitę kulturalną Polski pozostającej wówczas pod zaborami. Zakopane było dla artystów nie tylko wakacyjnym przystankiem, ale miejscem wybranym, w którym mieszkali, tworzyli, odkrywali Tatry. Wielu jej przedstawicieli spoczywa właśnie tutaj, m.in. Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Kornel Makuszyński, Władysław Orkan, Stanisław Witkiewicz, Władysław Hasiór. Na cmentarnym murze widnieją nazwiska kurierów tatrzańskich. Wiele grobów należy również do zasłużonych góralskich rodów, przewodników tatrzańskich i ratowników Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Charakterystyczne drewniane i kamienne nagrobki nadają miejscu wyjątkowego klimatu. Kościół i cmentarz są udostępnione dla zwiedzających.

Idąc dalej ulicą Kościeliską przechodzimy obok dużego drewnianego domu (po prawej stronie ulicy). To **restauracja u Wnuka**, jeden z najstarszych budynków w Zakopanem, pochodzący z drugiej połowy XIX w. Za kilka minut po prawej stronie, w głębi, dostrzeżemy willę Koliba – jeden z najpiękniejszych przykładów stylu zakopiańskiego w architekturze.

Co roku późnym latem na najstarszej zakopiańskiej ulicy odbywa się Święto ulicy Kościeliskiej. W programie przejazd bryczkami oraz liczne konkursy, w których startują gaźdżini i gazdowie, m.in. konkurs na najlepsze ciasto, na najlepszą nalewkę, na najlepiej ubraną gaźdżinę „Przezieracka skrzyni”, na „hrubego gaźdżę” ulicy Kościeliskiej oraz na śpiew pasterski – solowy i grupowy.

Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza w willi Koliba

ul. Kościeliska 18 • Filia Muzeum Tatrzańskiego, tel. 201 36 02

Willi Koliba – pierwsza willa w stylu zakopiańskim wybudowana według projektu Stanisława Witkiewicza dla ziemianina Zygmunta Gnatowskiego. Nazwa Koliba odnosi się do góralskiego wyrazu „koleba” oznaczającego tradycyjny pasterski szałas. Jej wnętrze było również stylowo wyposażone w meble i sprzęty, a także specjalnie zaprojektowane piece kaflowe, karnisze, zasłony, a nawet drobne przedmioty kowalskie, jak klamki i wykładki zamków.

Wędrując dalej ulicą Kościeliską po lewej stronie widzimy murowany charakterystyczny budynek. To słynny na całą Polskę **Zespół Szkół Plastycznych im. Antoniego Kenara**. Spacerując ulicą Kościeliską warto zwrócić uwagę na jej największą wartość: drewniane góralskie domy. Niektóre pochodzą z połowy XIX w. i mają charakter zabytkowy.

Muzeum Stylu Zakopiańskiego – Inspiracje im. Marii i Bronisława Dembowskich

ul. Droga do Rojów 6 • Filia Muzeum Tatrzańskiego, tel. 18 200 02 39

Przy odejściu od ulicy Kościeliskiej niewielkiej bocznej Drogi do Rojów, po prawej stronie, stoi drewniana tradycyjna chałupa. Najstarsza jej część została wybudowana około 1830 r. Kiedyś należała do góralskiej rodziny Gąsieniców Sobczaków. To jeden z najcenniejszych zabytków budownictwa ludowego w Zakopanem. Wewnątrz zachowany jest tradycyjny podział na czarną i białą izbę wraz z wyposażeniem pochodzącym z dawnych góralskich chałup. Obiekt stanowi filię Muzeum Tatrzańskiego i jest udostępniony dla zwiedzających.

Krzeptówki

DŁUGOŚĆ: 2,2 km CZAS PRZEJŚCIA: ok. 1 godzina

Ulica stanowiąca przedłużenie ul. Kościeliskiej i Skibówek, obecnie trasa wylotowa z Zakopanego w stronę Kościeliska, Chochołowa i Czarnego Dunajca. Nazwa pochodzi od góralskiego nazwiska Krzeptowski. Tu mieszkał Jan Krzeptowski Sabała, ale również wielu innych przedstawicieli tego góralskiego rodu, głównie przewodnicy tatrzańscy.

Proponujemy spacer od Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej przez Stare Krzeptówki, gdzie znajduje się chałupa Sabały, do Doliny za Bramką.

Sanktuarium Matki Boskiej Fatimskiej

Krzeptówki 14 • Udostępnione dla zwiedzających poza godzinami odprawiania mszy świętych.

Historia powstania sanktuarium sięga roku 1950, kiedy na Krzeptówkach osiedli księża Pallotyni. Na początku lat 60. XX w. na Krzeptówki trafiła oryginalna figura Matki Boskiej Fatimskiej, przekazana kardynałowi Stefanowi Wyszyńskiemu przez biskupa z Portugalii. Ówczesny biskup krakowski Karol Wojtyła poświęcił figurę. Obecnie znajduje się ona w kaplicy Niepokalanego Serca Maryi.

W 1976 r. utworzono na Krzeptówkach ośrodek duszpasterski, a w 1983 r. – parafię pod wezwaniem Niepokalanego Serca Maryi. Pierwszym

proboszczem został ks. Mirosław Drozdek. W czerwcu 1987 r. poświęcono plac pod budowę kościoła, który stanowić miał „wotum wdzięczności za cud ocalenia życia Ojca Świętego” podczas zamachu na jego życie 13 maja 1981 r.

Autorem projektu jest Stanisław Tylka z Zakopanego. Wnętrze powstało według projektów ks. Mirosława Drozdka oraz wielu architektów i specjalistów. Budowa została ukończona w 1992 r. 7 czerwca 1997 r. Jan Paweł II podczas wizyty w Zakopanem konsekrował świątynię. Na witrażach oraz w scenach Drogi Krzyżowej, zdobiących wnętrze kościoła, przedstawiono kilkakrotnie jego postać. W ogrodzie za kościołem znajduje się ołtarz autorstwa Marka Szali, przy którym Jan Paweł II odprawił mszę św. w 1997 r. pod Wielką Krokwią.

Po zwiedzeniu Sanktuarium wędrujemy do góry Krzeptówkami, by po kilku minutach skręcić w lewo w boczną uliczkę Stare Krzeptówki. Na jej końcu znajduje się chałupa Sabały.

Chałupa Sabały

Stare Krzeptówki 17 • Stanowi własność prywatną i jest udostępniona do zwiedzania – należy dzwonić pod numer tel. 18 207 09 71.

Pochodzi z przełomu XVIII i XIX w. Mieszkał w niej Jan Krzeptowski Sabała, góral – polowca (myśliwy), muzykant, gawędziarz i przewodnik tatrzański, który uczestniczył w słynnych „wycieczkach bez programu” w Tatry dra Tytusa Chałubińskiego. Chałupę Sabały warto zwiedzić również ze względu na architekturę. Jest najstarszym przykładem budownictwa góralskiego w Zakopanem. Została wybudowana przez ojca Sabały w stylu śląsko-spiskim.

Z chałupy Sabały kontynuujemy spacer ulicą Stare Krzeptówki, która kończy się za ok. 50 metrów i przechodzi w polną drogę wiodącą pod regle. Jesteśmy u wylotu Doliny za Bramką.

Dolina Za Bramką

Kameralna, zacieniona, wąska regłowa dolinka wcinająca się w masyw Łysanek. Idealna na krótki spacer, szczególnie w upalny dzień. Szlak wiedzie jej dnem, wzdłuż potoku Za Bramką. Wokół lasy regla dolnego oraz dolomitowe i wapienne skały, m.in. Jasiołowe Turnie. Potok tworzy małe kaskady i skalne bramki. Długość szlaku 700 metrów, przewyższenie: 70 metrów, czas przejścia pod górę: ok. 25 minut.

Gubałówka

DŁUGOŚĆ SPACERU GRZBIEM GUBAŁÓWKI: **2,5 km**
CZAS PRZEJŚCIA: **ok. 30 minut**

CAŁOŚĆ WYCIECZKI Z WJAZDEM WAGONIKIEM
I ZJAZDEM KOLEJKĄ KRZESEŁKOWĄ
BUTOROWY WIERCH: **ok. 1 godzina 30 minut**

Wycieczkę zaczynamy przy ul. Kościeliskiej,
u wylotu ul. Krupówki. Kierujemy się
na północ, w stronę dolnej stacji kolejki
na Gubałówkę (z Krupówek przechodzimy
przez jezdnię podziemnym przejściem).

Nasza trasa wiedzie przez **regionalny targ pod Gubałówką**. To okazja do spróbowania oscypka, bundzu, redykotek oraz innych regionalnych produktów, a także obejrzenia rękodzieła ludowego. Targ kończy się placem, na którym mieści się dolna stacja kolejki linowo-terenowej na Gubałówkę. Na grzbiet możemy wyjechać wagonikiem (3,5 min.) lub pójść piechotą szlakiem turystycznym wiodącym wzdłuż torów kolejki (ok. 1 godz.)

Kolej linowo-terenowa na Gubałówkę wybudowana została w 1938 roku. Obecnie należy do zespołu Polskich Kolei Linowych, podobnie jak m.in. kolej linowa na Kasprowy Wierch. Długość trasy wynosi 1301 metrów, przewyższenie: 300 metrów. Obok górnej stacji znajduje się również zjeżdżalnia grawitacyjna o długości przejazdu 700 metrów.

Gubałówka (1123 m n.p.m) to masyw w Paśmie Gubałowskim ograniczający od północy Rów Zakopiański (stanowiący część Rowu Podtatrzańskiego), w którym mieści się Zakopane. Od północy opada łagodnie ku wioskom, takim jak Ząb, Suche, Nowe Bystre, Dzianisz. Z grzbietu na południe rozciąga się wspaniały widok na Zakopane oraz część łańcucha Tatr, m.in. Czerwone Wierchy, Giewont,

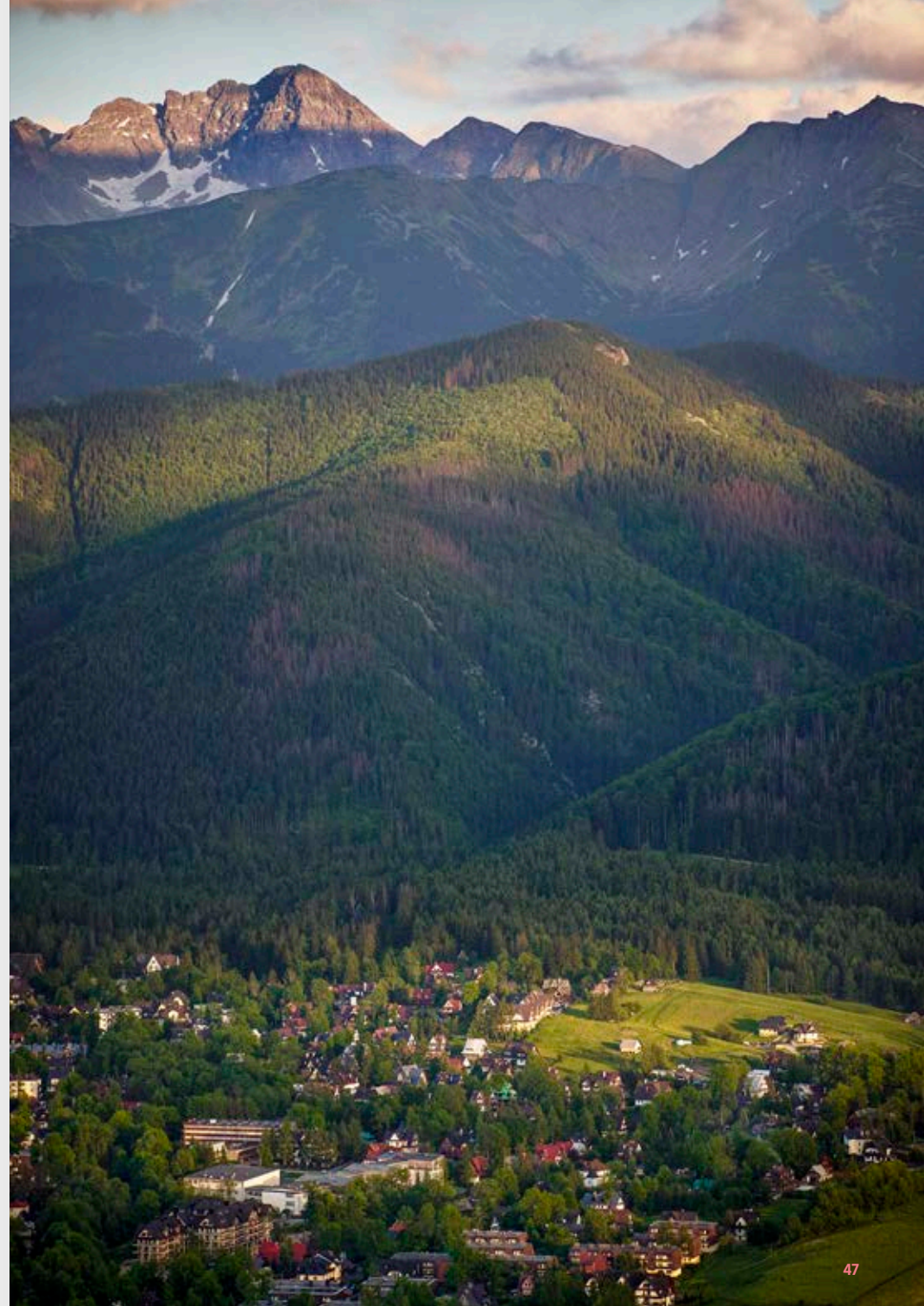
Kasprowy Wierch, Świnicę, Koszysztą, fragment Tatr Bielskich. Dawniej południowe zbocze Gubałówki było mekką narciarzy. Obecnie tylko część tego terenu udostępniana jest jako trasy narciarskie.

Proponujemy spacer grzbietem Gubałówki na zachód w stronę Butorowego Wierchu. Trasa zajmie nam ok. 40 minut. Przy ładnej pogodzie w trakcie przechadzki otworzy nam się widok nie tylko na Tatry, ale również na północ i północny zachód. Dostrzeżemy tam Babią Górę, pasmo Policy oraz fragment masywu Gorców. Znaczna część spaceru minie nam wśród regionalnych stoisk i restauracji. Ok. 900 m od górnej stacji kolei linowo-terenowej na Gubałówkę, po lewej stronie, zobaczymy górną stację całorocznej **kolei krzesikowej Polana Szymoszkowa**. Zimą korzystają z niej narciarze – jest to jeden z najbardziej popularnych kompleksów narciarskich w Zakopanem. Długość trasy: 1291 m, przewyższenie: 261 m. Przy dolnej stacji kompleksu Polana Szymoszkowa znajduje się **kąpielisko geotermalne**. Woda, która je wypełnia, pochodzi z odwiertu geotermalnego „Szymoszkowa GT1” i ma temperaturę około 30°C. Obiekt czynny tylko w lecie.

Idąc dalej grzbietem Gubałówki, dotrzemy do górnej stacji kolejki krzesikowej Butorowy Wiech (ostatni odcinek wiedzie leśną drogą).

Butorowy Wierch (1160 m n.p.m.) to wzniesienie w Paśmie Gubałowskim pomiędzy Gubałówką a Palenicą Kościeliską. Możemy skorzystać z możliwości zjazdu dwuosobowym krzesikiem. Długość trasy wynosi 1619 m, przewyższenie: ok. 320 m, czas jazdy kolejką: 18 minut.

Dolna stacja kolei krzesikowej mieści się już na terenie Kościeliska – konieczny dłuższy spacer z powrotem do Zakopanego (do miejsca startu – ok. 30 minut).

Harenda

DOJŚCIE PIESZO Z KRUPÓWEK: ok. 4 km CZAS PRZEJŚCIA: 1 godzina

DOJAZD NA HARENDĘ Z CENTRUM ZAKOPANEGO MOŻLIWY AUTOBUSEM KOMUNIKACJI MIEJSKIEJ.

Znajduje się na przedmieściach Zakopanego u stóp masywu Gubałówki. To pierwsza dzielnica, którą mijamy, wjeżdżając do Zakopanego od strony Poronina.

Muzeum Jana Kasłowicza

Harenda 12a • tel. 18 206 84 26

Jan Kasłowicz (1860-1926) – poeta, krytyk literacki, tłumacz i dramaturg okresu Młodej Polski. Pochodził z Kujaw, ale wielokrotnie spędzał wakacje w Poroninie, a następnie w Zakopanem. W 1923 r. kupił willę na Harendzie i osiadł tutaj na stałe ze swoją żoną Marią z domu Bunin, zwaną przez bliskich Marusią. W jego źródnicowanej i bogatej twórczości warto zwrócić uwagę na nurt tatrzański – Kasłowicz, podobnie jak Tetmajer, zyskał sobie miano piewcy Tatr. Jednym z najpiękniejszych jego utworów o tematyce tatrzańskiej jest cykl sonetów „Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach”.

Muzeum powstało z inicjatywy Marii Kasłowiczowej. W willi zwiedzać można jadalnię, salonik, sypialnię i galerię obrazów malarza Władysława Jarockiego, zięcia Kasłowicza. Znajdują się tu osobiste pamiątki po poecie i jego żonie: meble, obrazy, książki, fotografie. Wnętrza pozostawiono w takim stanie, w jakim przekazała je zmarła w 1968 r. Maria Kasłowiczowa. W salonie znajdują się portrety autorstwa Stanisława Ignacego Witkiewicza. Jeden przedstawia Kasłowicza tuż przed śmiercią, a drugi jego żonę w 1937 r.

Obok willi, wśród drzew, stoi granitowe mauzoleum wzniesione z inicjatywy Marii Kasłowiczowej. Poeta był pochowany początkowo na Starym Cmentarzu, a kiedy ukończono w 1933 r. budowę mauzoleum według projektu Karola Stryjeńskiego, przeniesiono tutaj jego proch. W górnej części, w kaplicy spoczywa Maria Kasłowiczowa.

Jan Kasłowicz

Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach (sonet pierwszy)

*W ciemnosmreczyńskich skał zwaliska,
Gdzie pawiookie drzemią stawy,
Krzak dzikiej róży pąs swój krwawy
Na plamy szarych złomów ciska.*

*U stóp mu bujne rosną trawy,
Bokiem się piętrzy turnia śliska,
Kosodrzewiny wężowiska
Poobszywały gładne ławy...*

*Samotny, senny, zadumany,
Skronie do zimnej tuli ściany,
Jakby się lękał tchnienia burzy.*

*Cisza... O liście wiatr nie trąca,
A tylko limba próchniejąca
Spoczywa obok krzaku róży.*

Kościół parafialny pod wezwaniem Św. Jana Ewangelisty i Apostoła

Harenda 14a

Obok muzeum Jana Kasprowicza znajduje się drewniany kościółek z początku XVIII w. Pierwotnie stał on w Zakrzowie koło Kalwarii Zebrzydowskiej. Dzięki staraniom zięcia Jana Kasprowicza – prof. Władysława Jarockiego i miejscowego proboszcza ks. Jana Tobolaka nieużywany i niszczący kościół w 1947 r. został przeniesiony na Harendę. We wnętrzu podziwiać można trzy XVIII-wieczne barokowe ołtarze sprowadzone z Książa Wielkie-

go. Obrazy do nich malował Władysław Jarocki. Malowidło w prawym ołtarzu przedstawia szopkę betlejemską. Pasterze mają twarze miejscowych górali – zostali bowiem sportretowani przez Jarockiego. W lewym ołtarzu natomiast widać scenę Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny na tle podhalańskiego krajobrazu. Polichromia pochodząca z XVIII w. została odnowiona i częściowo zrekonstruowana przez Władysława Jarockiego.

Stacja narciarska Harenda

W pobliżu muzeum Jana Kasprowicza i kościoła znajduje się Ośrodek Narciarsko-Rekreacyjny Harenda Zakopane. To zimowa stacja sportowa wraz z zespołem wyciągów, tras narciarskich i snowboardowych, oferująca jeden z najbardziej wymagających stoków w rejonie, idealny do treningów. Najdłuższa i najbardziej wymagająca trasa FIS ma długość 800 m, a różnica

wzniesień wynosi 197 m. Dla początkujących przystosowane są łatwiejsze odcinki stoku. Stacja oferuje również trasę biegową oraz skiturową. Latem możliwe jest korzystanie z tras rowerowych z boczem Gubałówki (możliwość transportu rowerów na szczyt – uchwyty na rower przy co trzecim krześle), w tym z downhillowej trasy rowerowej.

BIBLIOGRAFIA

Dąbrowska Krystyna, *Karol z Atmy*, Warszawa 1982

Kolbuszewski Jacek, *Tatry i górale w literaturze polskiej. Antologia*, Wrocław 1992

Krupa Maciej, *Kroniki zakopiańskie*, Wołowiec 2015

Krupa Maciej, Mazik Piotr, Szpilka Kuba, *Nieobecne miasto. Przewodnik po nieznanym Zakopanem*, Wołowiec 2016

Malczewski Rafał, *Od cepra do wariata. Felietony zakopiańskie*, Warszawa 2000

Nyka Józef, *Tatry Polskie. Przewodnik*, Latchorzew 2009

Paryski Witold Henryk, Paryska Radwańska Zofia, *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*, Poronin 2004

Pinkwart Maciej, Długołęcka-Pinkwart Lidia, *Zakopane. Przewodnik historyczny*, Bielsko-Biała 2003

Skrzydłowski Tomasz, *Przewodnik przyrodniczy po Tatrach Polskich*, Zakopane 2013

www.muzeumtatrzańskie.pl

www.harenda.com.pl

www.galeria.zakopane.pl

www.szyszozkowa.pl

www.harendazakopane.pl

www.smbf.pl

TEKST: Agnieszka Szymaszek - **FOTOGRAFIE:** Bartek Solik, ze zbiorów: Muzeum Tatrzańskiego (zdjęcia archiwalne oraz fot. M. Zielińskiego), Zakopiańskiego Centrum Kultury, Urzędu Miasta Zakopane, Stacji Narciarskiej Polana Szymoszkowa, Ośrodka Narciarsko-Rekreacyjnego Harenda
OPRACOWANIE GRAFICZNE: Zbigniew Prokop - **WYDAWCA:** Urząd Miasta Zakopane, Zakopiańskie Centrum Kultury - **EGZEMPLARZ BEZPŁATNY**

WIOSNA ■ LATO ■
ZIMA ■ JESIEN

WWW.ZAKOPANE.PL